

**РЕЦЕНЗІЇ**DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.63.9>

ЯНКОВСЬКА Ж. О.\*

**СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ І ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ**

*Рецензія на наукову працю: Набок М. Національна спрямованість художньо-естетичного вираження соціальної стійкості в українських народних думках // Гуманітарні засади соціальної стійкості людини в громаді: монографія / за ред. О. В. Купенко, А. Є. Лебеда, Н. Д. Світайло. Суми: Мрія, 2022. С. 51-95.*

Нещодавно вийшла друком монографія «Гуманітарні засади соціальної стійкості людини в громаді» (2022) за науковою редакцією О. В. Купенко, А. Є. Лебеда та Н. Д. Світайло, у якій чи не вперше досліджено соціальну стійкість крізь призму культурології, філософії, філології та історії. Соціальна стійкість у ній визначається як внутрішня здатність і зовнішні можливості соціального суб'єкта діяти для подолання, адаптації чи трансформації, а також для досягнення добробуту у відповідь на загрози стабільності, життю, розвитку та наявну певну міру власної вразливості.

Заслуговує на особливу увагу розділ «Національна спрямованість художньо-естетичного вираження соціальної стійкості в українських народних думках», автором якого є Марина Набок. Соціальну стійкість дослідниця розглядає в контексті духовної, мілітарної та національної стійкості як основ формування національної свідомості, громадянської позиції загалом. Таке дослідження є новаторським, оскільки М. Набок на матеріалі українських народних дум здійснює історичний, культурологічний, філософський, психологічний, естетичний, поетичний аналіз соціальної стійкості в єдності з духовною, мілітарною та національною стійкістю. Враховуючи історичні умови формування українського народу, авторка переконливо доводить, що «українські народні думи, мистецтво кобзарів та лірників були складовою побуту козацьких і селянських громад, потужним джерелом формування національної свідомості, національної громадянської позиції, а відтак, соціальної та національної стійкості загалом» (с. 51). М. Набок наголошує на духовних та соціальних цінностях, джерелом яких є національні традиції, релігійність, психологічний досвід людини, сформований упродовж життя. Авторка додає, що духовне життя збагачувалося в процесі освоєння людиною навколишнього світу через традиції, виховання, добро, красу, гармонію, тому в природі людина шукала співзвучне своєму внутрішньому прагненню. Це формувало своєрідний «генетичний код», що обумовлювався особливостями світосприйняття і світорозуміння наших пращурів, народним світоглядом, що включає в себе явища як естетичного, так і психологічного, соціального, філософського характеру. Відповідно, М. Набок визначає умовну модель, схему творення естетико-філософського принципу пізнання світу: *духовність* (дух, як носій життя із закладеним у ньому «генетичним кодом») – *естетичне споглядання* (співзвучність людського та природного через добро, красу, гармонію) – *етносвідомість* (етика, мораль, ідея спротиву та боротьби, естетика героїчного). Таким чином, в питанні соціальної, духовної, мілітарної й національної стійкості М. Набок виходить на ідею ідею *Роду* та *Родовідповідності*, яка трансформувалася в українських народних думках у поняття «нація», «держава». Рід авторка розглядає в широкому розумінні – це не лише сім'я чи коло родичів, але й

\* Янковська Жанна Олександрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри філософії та культурного менеджменту НУ «Острозька академія», ORCID: 0000-0002-7846-2796

широке узагальнення всіх космогонічних, духовних, релігійних, етнічних, кровноспоріднених універсалій нашого предка, людини праслов'янської епохи (с. 52).

Аналізуючи думи «Козак Голота», «Іван Коновченко», «Сірчиха і Сірченки» М. Набок підкреслює, що образи *Савур-могили, Долини, Степу (поля)* є символічним генетичним кодом нації, в якому поєднано минуле, теперішнє й майбутнє. Відтак, символічну систему дум авторка небезпідставно пов'язує з низкою концептуальних мотивів боротьби за свій простір, за незалежність власного Я-буття, де немає місця жалю, тузі й плачу. Також М. Набок звертає увагу читача на образи *Дому й Світлиці*, які в думках виконують роль психологічних синонімів, бо ж виражають особливості національного світосприйняття і світорозуміння. У зв'язку з цим, авторка підкреслює, що поняттям світла пройнята низка фундаментальних понять українського менталітету: СВІТ, СВІТлиця, всеСВІТ, СВІТогляд, СВІТозарний, СВІТочоллий і т. п. Світло символізує першотворення світу, життя, істину, джерело достатку. Тому світлиця в думі – символічний образ зображення і вираження життєдайного простору, в якому виховуються на козацьких звичаях і традиціях. Особливим і незамінним атрибутом цього простору є зброя, яка теж випромінює світло (с. 62).

У підрозділі 3.2. «*Лицарство і національна самобутність вишуканості та благородства духовного світу героїв українських народних дум*» М. Набок визначає складові кодексу лицарської честі, етимологію слів «козак», «Січ», коротко зупиняється на основних етнопсихологічних характеристиках українців. На основі такого аналізу дослідниця спростовує християнське вчення про життя як страждання, адже доходить висновку, що козаки аж ніяк не мученики, вони активні борці. «Життя для них, – наголошує авторка, – не страждання, а активна дія, що є виявом світогляду, заснованого на священнодійстві народження, життя і смерті» (с. 67).

У підрозділі 3.3. «*Поняття «своє – чуже» в системі національного світосприйняття і світорозуміння*» здійснено аналіз думи «Маруся Богуславка», що виходить за межі усталеного потрактування героїв думи та історичних подій. На основі цього М. Набок по-новому визначає ідею народного твору: «згідно з теорією психічної травми, шляхом художнього переживання за долі типових героїв у типових обставинах вивести цілий народ із психічної фантомії поневолення на катарсисне очищення і звільнення від рецидивів колоніальної свідомості» (с. 84). Крім того, М. Набок подає й відгуки чужоземних студентів про сприйняття ними образу Марусі Богуславки, що розширює сприйняття і розуміння думи за кордоном.

Таким чином, М. Набок концептуально й цілісно дослідила соціальну стійкість в українських народних думках, враховуючи її вираження й утвердження в духовній та мілітарній національній стійкості.

ZHANNA O. YANKOVSKA  
(National University of "Ostroh Academy")

### SOCIAL STABILITY AND THE ISSUE OF FORMING THE NATIONAL CONSCIOUSNESS OF UKRAINIANS

*Review of the scientific work: Nabok M. National orientation of artistic and aesthetic expression of social stability in Ukrainian national thoughts // Humanitarian principles of social stability of a person in the community: monograph. Sumy: Mriia, 2022. Pp. 51-95. [Nabok M. Natsionalna spriamovanist khudozhno-estetychnoho vyrazhennia sotsialnoi stiikosti v ukraïnskikh narodnykh dumakh // Humanitarni zasady sotsialnoi stiikosti liudyny v hromadi: monohrafiia / za red. O.V. Kупenko, A.Ye. Lebedia, N.D. Svitailo. Sumy: Mriia, 2022. S. 51-95.]*

Отримано 05.10.2023 р.  
Прийнято до друку 20.10.2023 р.